

”פירות והרקיבו / לה.

תוכן

- א. חקירה בדעת רשב”ג והנפק”מ העולות
- ב. הצעה לביאור מחלוקת ת”ק ורשב”ג ודחייתה
- ג. מחלוקת רש”י והתוס’ בביאור ‘כדי חסרוני’
- ד. ביאור חדש בדעת רשב”ג
- ה. סיכום

א. חקירה בדעת רשב”ג והנפק”מ העולות

מבואר במש”י, דדעת רשב”ג היא דהמפקיד פירות אצל חבירו והרקיבו, ”מוכרן בפני בי”ד מפני שהוא כמשיב אבידה לבעלים”.

ויש לחקור בדעתיה דרשב”ג, האם חיובו למכור ובכך להציל את הפירות הוא חלק מחיוב השמירה של הנפקד לבעלים, דכיון דקיבל על עצמו לשמור את הפירות מכל מאי דאתי להם כמו”כ קיבל על עצמו לשומרם מרקבון. או שמא אין זו מחובת השמירה, דיסודה הוא בשמירה שקיבל על עצמו לשמור הדבר מחמת פשיעותא דאתי מחמתיה בעצם החפץ ולא מחמת הדבר באיבוד עצמו כרקבון, אלא חיוב המכירה והצלת הפירות עניינו הוא מדין השבת אבידה¹.

ונראה דהנפק”מ משאלה זו היא, בכה”ג שלא מכרם והרקיבו הפירות ונפסד הבעלים האם ישנה אפשרות לחייב את הנפקד או לאו. דאי החיוב למוכרם הוא מדין חיובי השמירה הרי בכך פשע וחייב, אך אי החיוב הוא מחמת דיני השבת אבידה אין אפשרות לחייבו דסו”ס רק לא קיים מצוות השבת אבידה.

ונראה דנחלקו בכך המג”א והמשנב”ר:

דפסק השו”ע (או”ח סי’ תמג), וז”ל:

”ישראל שהיה בידו חמצו של ישראל אחר בפקדון...ואם לא בא בעליו ימכרנו, ואם לא מכרו חייב לבערו”.

ודן המג”א (סי’ ק ה), האם כאשר לא מכרו ונצרך לבערו יתחייב לבעלים בכך שכילה את ממונו והיה יכולת בידו למכור או לאו. והסיק, דחייב מחמת דפשע בכך שלא הקדים ומכר².

¹ ע”י בדברי המחנ”א (שומרים סי’ לה).

² ניתן להביא ראיה לדברי המג”א, מהגמ’ לקמן (צג): דמבואר התם דש”ש בעי לקדם ברועים מקלות אפילו בשכר. והקשה הנתיבות המשפט (שג, ח), מאי שנא מדין גזלן או מזיק שאינם צריכים לשלם דמי טירחא או כושרא דחיותא כשם שהש”ש שלא קידם צריך לשלם.

ומיישב הדבר אברהם (ח”א סי’ ט, ד) דיסוד חיוב גזלן ומזיק הוא על מה שהפסידו את הבעלים ולכך משלמים את שווי החפץ, משא”כ ש”ש שלא קידם ברועים והרוויח את שכרם הרי כאשר נגרם מכך הפסד לבעלים יש באפשרותם להוריד לו משכרו על השמירה מחמת ההפסד הנגרם על-ידו, וכלול בהורדת שכר זו גם שכר הטירחא וכושרא דחיותא.

אולם, **המשנב"ר** (ס"ק יב) פליג ונקט לפוטרו מחמת דלא נכלל זה בחיובי השמירה, דלא קיבל על עצמו אלא לשמור על החמץ בכדי שיהיה ברשות בעליו ואח"כ יתנו לו אך לא קיבל על עצמו למוכרו שבכך מוציאו מרשות הבעלים, וכל מאי דנצרך למוכרו הוא מחמת דיני השבת אבידה ועל כך אין חיוב לשלם אם לא השיב אלא הוא רק לא קיים המצווה³.

ברם, **המחנ"א** (שומרים סי' לה) דוחה את הדיון בעניין חמץ דאינו נוגע לעניין דהכא, מחמת דבחמץ מ"מ פטור אם לא מכר ונאסר החמץ בהנאה, דהרי הוי היזק שאינו ניכר ויכול לומר לו הרש"ל משא"כ בעניין דהכא הוי היזק ניכר ויהיה חייב, כמו"ש המג"א.

אבל **המאירי** בסוגיין נקט, וז"ל:

"ומצווה בכך, אלא שאם לא עשה לא נתחייב שכל שפירות הפקדון מיוחדות במקום אומר לו הרי שלך לפניך, אלא שמצווה בכך".

מבואר, דגם במש' ייפטר מטעם דא"ל הרש"ל, ולא כמו"ש המחנ"א.

והנה, מפשט לשון רשב"ג במש' "מפני שהוא כמשיב אבידה לבעלים", נראה דגדר חיוב המכירה הוא מדיני השבת אבידה⁴.

וכן פסק **הרמב"ם** (שאלה ופקדון ז, ד), וז"ל:

"המפקיד אצלו כסות של צמר, מנענעה אחת לשלושים יום. כדרך שאמרו באבידה כך אמרו בפקדון, שזו חובה עליו משום השב אבידה לבעלים".

וכן ניתן לסייע להבנה זו מדברי **הגמ' לקמן** (לח): דלמדה מדעת רשב"ג לדין דמורידין קרוב לנכסי שבוי. ואי נימא דהחיוב למכור את הפירות הוא מחיובי השמירה, מהו הלימוד לעניין הורדת קרוב דלא הוי כלל מענייני שמירה, אע"כ דהחובה למכור הפירות היא חובת השבת אבידה ולכך יש להוריד קרוב לנכסי שבוי מדין השבת אבידת השבוי.

ומה שהגמ' אח"כ דחתה הלימוד מדברי רשב"ג, י"ל דלא חזרה בה הגמ' בסברת חובת מכירת הפירות, אלא רק מבארת דלא שייך דיון זה לדברי רשב"ג מטעמים חיצוניים בלבד כדאיתא התם.

ב. הצעה לביאור מחלוקת ת"ק ורשב"ג

אולם, לפי דרך זו דחובת מכירת הפירות היא מדיני השבת אבידה, יש לעיין במאי פליג ת"ק.

והנה, **היונת אלם** (סי' כ) מבחין בין ב' מקרים שונים בעניין אבידה: חידוש התורה באבידה 'אשר תאבד ממנו ומצאתה' הוי דווקא היכי שהדבר עצמו אבוד במצב בילתי הפיך, כה"ג חידשה התורה חלות דין אבידה. ברם, במקום בו הבעלים יודעים היכן היא אבידתם ורק החפץ ראוי ועומד הוא להיאבד, אין זה מעיקר דין אבידה הנאמר בפס' ואין עליו אלא חובת הצלת ממון חבירו.

עולה מדברים אלו, דישנה תביעה על השומר לקדם ולגרום לכך שלא יבוא החפץ לידי הפסד עתידי. דבר המהווה ראייה לדעת **המג"א** (או"ח סי' תמג ס"ק ה) דנפקד שחייב למכור החמץ בער"פ ולא מכרו חייב לשלם לבעלים המפקיד מדין אחריות השומר לדאוג לכך שלא יאבד החפץ וליצור מקדם-שמירה.

³ כ"כ **החק יעקב**. אולם, עיי' במש"כ **שו"ת חת"ס** (או"ח סי' קה) ליישב דברי המג"א, דלאחר שהוצרך להשיב אבידה ולמוכרה כמו"ש בלשון המש', אם לא מכר יש עליו חיוב תשלומין אם הופסד כדין דהיה לו לקדם ברועים ובמקלות.

ובכך מיושבים דברי המג"א עם לשון המש' דנקטה דהוא מדין השב"א.
⁴ עיי' מש"כ בהערה לעיל בשם החת"ס.

לפיי"ד אלו נראה לבאר מחלוקת רשב"ג ות"ק בסוגיין, דמירי בפירות שאינם אבודים לגמרי במצב בילתי הפיך אלא מיירי שהולכים ונחסרים, א"כ סבר רשב"ג לומר דימכרם מחמת דין השבת אבידה לבעלים דגם כה"ג יש דיני אבידה. ברם, ת"ק פליג וסבר דכיון שאינם אבודים ממש לא חידשה בהם התורה דיני השבת אבידה אלא ישנו רק דין הצלת ממון חבירו והכא לא שייך דין זה לביצוע מחמת דאדם רוצה בקב שלו וכו' ולא הוי לגביו הצלת ממון כה"ג, או מחמת שמא עשאו תרומה ומעשר על מקום אחר וכעת אינם ממונו.

אולם, עצם חידושו זה דהיונת אלם, דחפץ שאינו אבוד לגמרי אלא הולך ונאבד לא שייך בו חידוש התורה באבידה ודיניה, קשה מסברא, דהא רצון התורה בהשבת אבידה הוא למנוע הפסד מבעליו ולהשיבו לו, א"כ כ"ש חפץ ההולך ונאבד יהיה חייב להשיבו לו מדיני השבת אבידה. ועוד, קשה לתלות בכך את מחלוקת ת"ק ורשב"ג, דמשמע מדברי הגמ' דכל מחלוקתם הוא עד כמה הוי חסרון המאפשר למכור.

ג. מחלוקת רש"י והתוס' בביאור 'כדי חסרון'

והנה, נחלקו רש"י והתוס' בביאור ענין 'כדי חסרון' שבכה"ג נחלקו ת"ק ורשב"ג⁵:

רש"י (ד"ה בכדי) מבאר, דהוי חסרון "כדרך שאר תבואות...".

והקשה **התוס'** (ד"ה מחלוקת), וז"ל: "וכי פליגי במשהו, דבפחות מכדי חסרון לכו"ע לא ימכור". וביאור קושייתו על דעת רש"י נראה, דלמד בדעת רש"י דמחלוקת ת"ק ורשב"ג שייכא גם בכה"ג דנפחתו הפירות בפחות מכדי חסרוןם ואפ"ה סובר רשב"ג דמוכרם אף שלא הוי חסרון כדרכם הרגילה להחסר. על כך הקשה התוס', דכו"ע מודו דלא הוי מספיק חסרון ביחס לפירות בכדי למוכרם. ודעת התוס' היא, וז"ל:

"דפליגי שנתחסר בחודש או בחודשיים יותר משרגילות להתחסר עד אותו הזמן. ופליגי עד שיעלה החסרון בחודש או בבי' חודשים ט' חצאי קבין לכור שהוא בכדי חסרון לשנה שלימה". א"כ, הגדרתו לענין 'בכדי חסרון' היא, שהפחת השנתי הנורמלי נפחת כולו כעת באופן פתאומי בזמן קצר, וסבר רשב"ג דיש חיוב למכור את הפירות מחשש שימשיכו להיפחת יותר וייאבדו לחלוטין⁶. וצ"ב במאי פליגי.

ונראה דנחלקו רש"י והתוס' ביסוד חיוב המכירה, כפי שחקרנו לעיל:

דהנה, **התוס'** (ל. ד"ה לצורכו) נקט דבפקדון חייב לדאוג לכך שהחפץ לא יתקלקל ולכך מותר לו להשתמש בחפץ המופקד רק בכה"ג שהשימוש הוא לצורכו דהחפץ.

הרי מבואר, דעל השומר מוטל חיוב לדאוג וליצור מקדם-שמירה כך שהחפץ לא יתקלקל ויאבד, זהו חיובו מחמת החשש שמא יבוא נזק לחפץ.

מוכח מדבריהם, דחיוב השומר אינו לשמור דווקא מנזק הבא לחפץ מסיבה חיצונית אלא גם על דבר הנגרם לו מעצמו⁷.

⁵ אולם, עיי' בדברי הריטב"א המבאר דלא פליגי רש"י ותוס'.

⁶ וכ"כ התור"פ וביאר את סברת רבנן לא למכור מחמת דכל מה שהיה אמור להיפחת במשך השנה הנוכחית כבר נפחת וכעת לא יוסיף להתפחת ואין סיבה למכור.

כמו"כ הכא, עניין 'בכדי חסרונו' הוא שהחסרון השנתי אירע לפתע בתוך זמן מאוד קצר, דבר המביא לידי חשש שמא מעתה ואילך יפסדו הפירות לגמרי ויהיה להם נזק בלתי הפיך, דבר הגורם לרשב"ג לומר דימכרם ובכך ליצור מקדם לנזק שאולי יבוא אח"כ.

ברם, בנפחתו הפירות בפחות מכדי חסרונו (כדעת רש"י), סברי התוס' דכו"ע מודו דלא יגע בהם מפאת שאין כאן חשש עתידי שיפחתו ויחסרו מאוד עד שייגרם להם נזק בילתי הפיך ואין צורך במקדם שמירה.

עולה בדעת התוס', דהחיוב למכור הוא חלק מדיני השומרים שצריך השומר ליצור מקדם שמירתי לנזק העתידי.

אולם, רש"י סבר דדינו של רשב"ג נובע מדיני השבת אבידה כמו"ש לשונו במש'. א"כ, אין חילוק בין אם נחסרים הפירות במשהו קטן לבין אם נחסרים הרבה מאוד, דכל כה"ג מחוייב הוא להציל ממון חברו מדין השבת אבידה.

אולם, ייקשה על דעת התוס' דמייירי בנידון חיובי השומרים, א"כ כיצד הגמ' (לח:) למדה מדברי ת"ק ורשב"ג את הדיון האם מורידין קרוב לנכסי שבוי.

ונראה ליישב עניין זה עפ"י השטמ"ק בשם הרמב"ן, דעניין דין מורידין קרוב לנכסי שבוי הוא דיון בשיקול הדעת של הבי"ד האם להורידו או לאו, דכיון שישנו הפסד וודאי אם לא יורידוהו כלל ומאידך מי ימר שאם כן יורידוהו הוא אכן ישיב ואלא יפסיד את השדה.

א"כ, שייך שפיר דיון זה לדיון בעניין מכירת הפירות במש', האם מתקנים בי"ד למכור הפירות דמ"מ ישנו הפסד אם לא ימכרם או "מוטב שיפסדו מאיליהם ולא יפסדו בתקנת בי"ד" שמא יתייקרו הפירות לאחר מכירתם ונמצא מפסיד⁸.

ד. ביאור חדש בדעת רשב"ג

ונתן לבאר באו"א את דעת רשב"ג, לאור דברי הנימו"י:

דהנה, הנימו"י [כא:] מבאר לשון המש' דנקטה "מוכר בפני בי"ד", דהיינו דווקא בפקדון דלא הונח אצלו אלא להיות בקרן זוית בלבד לפיכך אינו רשאי למוכרם אלא בבי"ד שיפעלו תקנה מיוחדת לכך. אבל בצדקה ותמחוי, הפרנסים הרי הם כבעלים וכל מה שירצו לעשות עושים ואפילו שלא בבי"ד.

לפי"ד אלו מבואר, דדין מורידין קרוב לנכסי שבוי הוא תקנה מיוחדת של הבי"ד בכדי לראות שלא יהיה קלקול בממונו של ישראל, כשם שמוכרים את הפירות בבי"ד דווקא כדי שלא יגרם להם קלקול מהנחתם בקרן זוית.

בדברים אלו ניתן ליישב את לשון רשב"ג במש' שמבואר שדין המכירה הוא מדיני השבת אבידה ולא מדיני השומרים, כדעת התוס'. דנראה, דאף דסברי התוס' דהחובה לדאוג לחפץ שלא יתקלקל וליצור מקדם-שמירה הוא חלק מחיובי השמירה, אפ"ה המכירת פירות דרשב"ג היא מטעמא דמשיב אבידה דכיון דלא ניתן לו הפקדון אלא להיות מונח בקרן זוית ולא למוכרו והרי בכך ייפסדו לגמרי ויאבד

⁷ כן הוכיח האבן האזל (גזילה יג, יא).

⁸ זה אינו להטעמים דת"ק דרוצה אדם בקב שלו או שמא עשאה תרומו"מ.

ממונו, לכן מנמק רשב"ג טעמו דהוא כמשיב אבידה לבעלים, דזוהי תקנת חכמים מיוחדת משום השבת אבידה לדאוג שלא ייפסדו פירותיו.

ובזה ניתן ליישב תמיהה העולה על דעת הקצוה"ח (רמג, ח) דסבר דאף דישנה אפשרות לזכין לאדם שלא בפניו מ"מ אין אפשרות לעשות זכין מאדם, והרי בסוגיין מבואר דמוכרים את פירותיו והוי זכין מאדם. דלפי מש"כ בהבנת דברי הנימו"י מובן הדבר, דאכן מחמת חיוב השמירה לא שייך למכור, דחובת השמירה היא שיהיה החפץ מונח אצלו בקרן זוית ולא ימכרנו ויוציאנו מרשות הבעלים, מ"מ רק משום תקנת משיב אבידה לבעלים תקנו חכמים מכירה זו והיא תקנה מיוחדת⁹.

ביסוד זה, דאף דהחובה לדאוג שהחפץ לא יתקלקל הוא מחובת השמירה ומ"מ מכירת הפירות במש' היא מדין השבת אבידה, תתיישב קושיית המחנ"א על דעת התוס' ויתבאר דברי הגמ':

דהנה, הקשה המחנ"א על דעת התוס' (ל. ד"ה לצורכו), מהגמ' (לח:): המחלקת בין הפסד מועט דלא חששו לו לבין הפסד מרובה דחששו לו, דאם החיוב לדאוג לכך שהחפץ לא יתקלקל הוא מחיובי השומרים אזי מ"ט דר"מ התם דסבר דלהפסד מועט לא חששו, דהרי בדין חיובי שומר אין מקום לחלק בין הפסד מועט להפסד מרובה.

אולם, לפי מש"כ דאף דהוא חלק מחיובי השמירה מ"מ בעי לטעם מיוחד במש' בכדי למכור הפירות, א"כ בהפסד מועט שלא חששו לו לא תקנו חכמים למכור הפירות¹⁰.

ה. סיכום

עולה מדברים אלו, דהחקירה שחקרנו לעיל, האם המכירת פירות דרשב"ג גדרה מדין חיובי השמירה או מדיני השבת אבידה, אין זו חקירה כלל. דאף התוס' דסבר דיש חיוב על השומר לדאוג שהחפץ לא יתקלקל והוא חלק מחיובי שמירתו לבעלים מודה הוא שמכירת הפירות במש' היא מדין השבת אבידה, דאין אפשרות למכור ללא תקנה מיוחדת זו של בי"ד מחמת דחובת השמירה היא להניח הפקדון בקרן זוית ולא להוציא רשות הבעלים ע"י מכירה.

⁹ עי' במש"כ החזו"א (יו"ד ס"י קצט, ב), דהכא מודה הקצוה"ח מחמת דמקבל תמורת הפירות ממון.

¹⁰ יש מקום ליישוב נוסף, דמש"כ התוס' לעיל דמנערה ושוטחה וכו' הוא בקלקול השכית דחייב מדיני השמירה לדאוג לכך דדבר סה הוא מוכרח בכל חפץ וקיבל השומר על עצמו דבר זה, אך הכא דקלקול פירות אינו שכית לא הוי בכלל קבלת שמירתו וחיובו הוא רק מדין השב"א. אשר לכן, להפסד מועט לא חששו מחמת שהוא מדין השב"א ובכה"ג לא אטרחהו רבנן.